

Egyesült Királyság

DR. VISONTAI-SZABÓ KATALIN

Az Egyesült Királyság örökbefogadásra vonatkozó szabályozása a kontinentális joghoz szokott jogász számára meglehetősen kaotikusnak tűnhet. Mindenképpen szokatlan megoldás, hogy az örökbefogadóra nézve nincsen felső korhatár, tehát – elviekben – egy nyolcvanéves ember is fogadhat örökbe, főleg, hogy a szülő és a gyermek közötti minimum és maximum életkorbeli különbség sincs meghatározva. A másik szembeűnő különbség, hogy az örökbefogadás előkészítését nem állami szerv vagy gyermekvédelmi hatóság végzi, hanem különféle (nonprofit, alapítványi formában működő) ügynökségek, akik arra is jogosultak, hogy a gyermeket az örökbe fogadni szándékozónál elhelyezzék. Meglepő megoldás, hogy az örökbe fogadni szándékozók és az örökbe fogadható gyermekek is különféle adatbázisokban szerepelnek, ahol szabadon „válogathatnak”. Különbözik a magyar szabályozástól, hogy az azonos nemű párok és egyedülállók is minden további nélkül fogadhatnak örökbe, a külföldöző nemű házastársak előnyben részesítése nem elvárás. A 2002-ben elfogadott örökbefogadásról szölő törvény (*Adoption and Children Act 2002*) hatálybalépése óta az Egyesült Királyságban is a gyermek legfőbb érdeke áll a mérlegelés középpontjában a döntés meghozatala során,¹ azzal az eltéréssel, hogy időnként változik, mit tartanak a gyermek legfőbb érdekének. Ennek nyomán előfordul, hogy az örökbefogadás csak mint ultima ratio jöhet szóba, akkor, amikor semmi más nem segített, máskor pedig úgy tekintik, az szolgálja a gyermek érdekét, ha a lehető leghamarabb örökbe fogadják.

¹ Hawkins et al., 2007, 5. o.

Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD, LLM
adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Visontai-Szabó, K. (2022) 'Egyesült Királyság' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 151–182. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvzsk.gyermek.8_5

Az idősebb, etnikai kisebbséghez tartozó, fogyatékossgal élő gyerekek az Egyesült Királyságban is nehezebben találnak örökbe fogadó családra. Sok a tévhit az örökbe fogadni szándékozók körében az örökbefogadás feltételeit illetően. Főleg az ötven évnél idősebbek, az egyedülállók és az LMBTQI közösséghez tartozók gondolják úgy, hogy nem fogadhatnak örökbe. Ezen tévhitek eloszlata érdekében felvilágosító kampány indult 2020 novemberében.

1. A szabályozás keretei

Az Egyesült Királyságban az 1926-ban elfogadott első (*Adoption of Children Act 1926*), majd 1949-ben hatályba lépett második (*Adoption of Children Act 1949*), illetve harmadik (*Adoption of Children Act 1950*) örökbefogadásról szóló törvény óta a jogszabályi környezet erősen megváltozott, melynek hatására a hangsúly a gyermek legfőbb érdekének biztosítása irányába tolódott el. Ebben fontos szerepe volt az 1975-ben megalkotott gyermekvédelmi törvénynek (*Children Act 1975*), majd az annak nyomán született örökbefogadási törvénynek (*Adoption Act 1976*), mely egy, a korábnál sokkal átláthatóbb rendszert épített ki.

Az örökbefogadás, valamint az azt megelőző eljárások jelenleg hatályos anyagi és eljárásjogi szabályait a következőkben bemutatásra kerülő törvényekben találjuk. A kontinentális jogász számára nehezen áttekinthető és idegen is, hogy nem egy jogszabályban gyűjtötték össze a szabályokat, ráadásul a bíróságok döntései is komolyan formálják a joggyakorlatot. Legutóbb egy 2013-as ítélet gyakorolt erőteljes hatást a jogalkalmazásra, mely hosszú időn keresztül meghatározta, hogy a bíróságnak miként érdemes értelmezni a gyermek legfőbb érdekét.²

A gyermek jogairól szóló törvény (*Children Act 1989*)³ 1991 októberében lépett hatályba és a gyermekvédelmi eljárások alapvető szabályairól rendelkezik. Ezen törvény alapján valósulhat meg a gyermek családból való kiemelése, és ha a szülők nem változtatnak körülményeiken, a gyermeket örökbe fogadhatónak nyilvánítják. A törvény 31. §-a meghatározza, hogy mely esetekben kerülhet sor az állami beavatkozásra. A gyermek egészséges testi-lelki fejlődése – ideértve fizikai, intellektuális, érzelmi, szociális és magatartási fejlődését – súlyos károsodás veszélyének van kitéve, ha a családjában

² Re B-S (children) 2013 EWCA Civ 963, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Judgments/b-s-children.pdf> (2022. 03. 19.).

³ Children Act 1989, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents> (2022. 03. 15.).

rosszul bánnak vele, szexuális vagy lelki bántalmazást szenved el. A törvény legfontosabb alapelve a gyerek jóllétének biztosítása.

A legújabb örökbefogadásról szóló törvény (*Adoption and Children Act 2002*)⁴ szintén rendelkezik a gyermek családból való kiemeléséről, és tovább pontosítja az 1989-es törvényben meghatározottakat, mikor kifejezi, hogy a gyermek egészséges fejlődését az is veszélyezteti, ha a bántalmazás nem közvetlenül felé irányul, hanem tanúja a családon belül mások testi, lelki vagy szexuális bántalmazásának, valamint nyilvánvalóvá teszi, hogy az elhanyagolás is bántalmazásnak minősül.⁵ Ezen jogszabály vezette be annak lehetőségét, hogy a gyermek egy úgynevezett *különleges gyámság* alá kerüljön (*special guardianship*) nagykorúsága eléréséig. Ez elsősorban az idősebb, már kamasz gyermekek esetében lehet jó megoldás, ha nem szolgálná az érdeküket a családjuktól való teljes elszakadás. Ebben az esetben a gyermek egy közeli családtaghoz (*kinship placement*) vagy családi barátához kerül, melynek lényege, hogy megmaradjon számára az állandóság, ne kelljen minden korábbi kapcsolatát megszakítania.⁶

Az örökbefogadással kapcsolatban fontos részletszabályokat tartalmaznak továbbá a gyermekvédelmi rendszerről szóló törvény (*Care Standards Act 2000*),⁷ az örökbefogadást segítő szervezetekről szóló törvény (*Adoption Agencies Regulations 2005*),⁸ valamint a gyermekek jogairól szóló törvény (*Children and Young Persons Act 2008*).⁹

A gyermekekről és a családokról szóló törvény (*Children and Families Act 2014*)¹⁰ vezette be, hogy a gyermek érdekére tekintettel, a gyermekvédelmi eljárás – azaz döntés a gyermek átmeneti vagy tartós nevelésbe vételéről, harmadik személynél való elhelyezéséről, örökbe fogadhatóvá nyilvánításáról, valamint az örökbefogadás engedélyezéséről – nem tarthat huszonhat hétnél tovább, hiszen ezen döntések a gyermek életére jelentős hatást gyakorolnak, ezért nem szabad, hogy hosszú időn keresztül bizonytalanságban éljen. Erre a módosításra azért volt szükség, mert egy 2011-es átfogó jelentés¹¹ szerint az eljárások jellemzően ötvenhat hétig, azaz több mint egy évig tartottak. A törvény

4 *Adoption and Children Act 2002*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents> (2021. 11. 11.).

5 Broadhurst, 2017, 185. o.

6 Broadhurst, 2017, 187. o.

7 *Care Standards Act 2000*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/14/contents> (2021. 11. 11.).

8 *Adoption Agencies Regulations 2005* <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2005/389/contents/made> (2011. 11. 11.).

9 *Children and Young Persons Act 2008*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/23/contents> (2021. 11. 11.).

10 *Children and Families Act 2014*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/6/contents/enacted> (2022. 03. 15.).

11 Final Report of a Family Justice Review, Ministry of Justice, Department of Education, 2011, 42. o.

hatálybalépése nyomán állították fel az örökbefogadási eljárások összehangolásáért, valamint az örökbefogadással foglalkozó szervezetek működésének koordinációjáért felelős bizottságot (*Adoption Leadership Board*), melynek 2018 óta kibővült az elnevezése a különleges gyámsággal, hiszen már ezen gondoskodási formákért is a nevezett testület felel (*Adoption and Special Guardianship Leadership Board*).

Az örökbefogadás legfontosabb keretszabályait az említett törvények adják, de az egyes országrészekben (Anglia, Skócia, Wales, Észak-Írország) a részletszabályok különbözőek lehetnek.

Az örökbefogadás előkészítésében a gyámhatóságnak és az erre szakosodott civil szervezeteknek is fontos szerepe van. Azok a gyermekek, akik azért válnak örökbe fogadhatóvá, mert szüleik – valamilyen okból kifolyólag – nem tudták vállalni a nevelésüket és lemondtak róluk, jellemzően az örökbefogadási ügynökségeken keresztül kerülnek örökbe fogadó családba. Azok a gyermekek, akiket rossz bánásmód, elhanyagolás vagy egyéb veszélyeztető körülmények miatt ki kellett emelni a családjukból, a gyermekvédelmi rendszerbe kerülnek. Gyermekotthonba, nevelőszülőkhöz vagy családtagokhoz helyezik el őket. A szociális munkások először minden tőlük telhetőt megtesznek annak érdekében, hogy a gyermek visszakerülhessen a családjába. Amennyiben ez nem lehetséges és nincs más megoldás, javaslatot tesznek az örökbefogadásra. Az örökbefogadást mindkét esetben a bíróság engedélyezi. Az első esetben be kell szerezni a szülők hozzájárulását, a második esetben nincs szükség a hozzájárulásukra, és a határozattal szemben is csak akkor van lehetőségük fellebbezéssel élni, ha bizonyítani tudják, hogy korábbi körülményeiken változtattak, és a továbbiakban nem jelentenek veszélyt a gyermek egészséges személyiségfejlődésére. Lehetőség van továbbá a házastárs, élettárs gyermekének örökbefogadására, erre egyszerűsített eljárás keretében kerülhet sor.

2. Az örökbefogadás célja – a gyermek érdeke

Az örökbefogadás célja, hogy családot biztosítson azoknak a gyermekeknek, akiket a vér szerinti szüleik nem tudnak felnevelni. Az örökbefogadás egy jogi aktus, melynek következtében az örökbe fogadó szülők megszerzik az örökbe fogadott gyermek felett a szülői felügyeleti jogokat. Az örökbe fogadott gyermeknek minden jogi kapcsolata megszűnik a vér szerinti szüleivel és az örökbe fogadó család teljes jogú tagja lesz, akiknek jellemzően felveszi a vezetéknévét.¹²

12 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2022. 01. 12.).

Az első örökbefogadást szabályozó törvényt (*Adoption of Children Act 1926*) 1926-ban fogadták el. A törvényhozó elsődleges célja az volt, hogy csökkenjen az árvaházakban felnevelkedő gyermekek száma, mert ekkorra már világossá vált, hogy ezek az intézmények a legkevésbé sem szolgálják a gyermek egészséges személyiségfejlődését. Amennyiben a szülők, valamilyen oknál fogva – mert alkalmatlanok, betegek, vagy már nem élnek – nem tudtak a gyermekükről gondoskodni, ezen új törvény adta keretek között hozott bírósági döntés értelmében olyan nevelőszülőkhöz kerültek, aki úgy gondoskodtak róluk, mintha született családtagok lennének. Ezen jogszabály még nem biztosította az örökbe fogadott gyermek teljes és valódi integrációját az új családjába, mert az öröklés joga nem illette meg. Fontos különbség volt a jelenlegi szabályozáshoz képest, hogy a gyermek számára nem biztosítottak hozzáférést az eredeti születési anyakönyvi kivonatához, így származási családjának megismerésére sem volt módja. Ebből is látszik, hogy ekkor még nem a gyermek érdeke határozta meg az örökbefogadást, hanem elsősorban segítséget jelentett a megesett lányoknak, akik házasságon kívül szültek gyermeket, illetve igyekezett kielégíteni a meddő házaspárok gyermek iránti igényét. A szabályozás hiányosságai miatt az örökbe fogadás gyakorlatilag kikerült az állam felügyelete alól. A változás az 1940-es években indult el. A gyermeküket elhagyni kényszerülő anyákat továbbra is megbélyegezte a társadalom, azonban a gyermekkel szembeni hozzáállás lassan megváltozott, és bár a magánszemélyek által bonyolított örökbefogadásoknak továbbra sem volt akadálya, maga a folyamat egyre szabályozottabb keretek között zajlott, melynek célja az volt, hogy védjék a gyermek érdekét. Az 1949-ben elfogadott törvény (*Adoption of Children Act 1949*) már egyértelművé tette, hogy örökbefogadásra csak hatósági felügyelet mellett kerülhet sor, valamint teljesen titkossá vált, az örökbe adó anya a továbbiakban nem szerzett tudomást arról, hogy hozzájárulását kinek a javára adta meg. Lényeges változás volt továbbá, hogy az örökbe fogadott gyermek a továbbiakban valóban családtaggá vált, hiszen ugyanúgy örökölhet, mint a vér szerinti gyermek. 1950-ben újabb törvény elfogadására került sor (*Adoption of Children Act 1950*), melynek alapelve volt a teljes elszakadás – egy új kezdet (*clean break-fresh start*), azaz az örökbe fogadott gyermek mindenfajta kapcsolata megszakadt vér szerinti családjával, és teljes egészében beilleszkedett az új környezetébe. Akkor úgy gondolták, hogy ez szolgálja leginkább az érdekét, sokszor nem is mondták el neki, hogy örökbe fogadták. Az ötvenes években indult el a folyamat, melynek eredményeképpen kialakult a mai értelemben vett gyermekvédelem, melynek keretei között szociális munkások azon dolgoztak, hogy a veszélyeztetett gyermekeket megvédjék a bántalmazástól, elhanyagolástól. Munkájuk eredményeképpen egyre több idősebb gyermeket emeltek ki a családjukból, esetükben

nem nagyon lehetett eltitkolni a múltat, sokszor mégis úgy tettek, mintha az meg sem történt volna.¹³

Hosszú időn keresztül tartotta magát az a hozzáállás a brit gyermekvédelem részéről, hogy a gyermek számára a saját családjában való nevelkedés a legjobb, amennyiben ez a szülők alkalmatlansága vagy más ok miatt nem szolgálja a gyermek érdekét, elsősorban arra törekedtek, hogy családon belül vagy nevelőszülőknél találjon új otthonra, főszabálynak tekintették, hogy az örökbefogadás csakis ultima ratio lehet. Sok gyermek került gyermekotthonba, mert arra számítottak, hogy előbb vagy utóbb visszakerülhetnek a családjukba, de ez sok esetben évekig tartott vagy egyáltalán nem következett be. Évekig hiába vártak reménykedve, gyakran kellett egyik nevelőszülőtől a másikhoz költözniük, így az állandóság és biztonság iránti igényük sem elégülhetett ki.¹⁴ Ezek a gyermekek fokozottan ki voltak téve szexuális visszaéléseknek és bántalmazásoknak, gyakori volt körükben a szökés és elkallódás, szóval ez a fajta elhelyezés egyáltalán nem szolgálta az érdeküket. A kilencvenes évek végén azonban jelentős fordulatnak lehetünk tanúi, a törvényhozás és a bírósági gyakorlat is erőteljesen abba az irányba fordult, mely szerint, ha a gyermek végleges családból való kiemelése elkerülhetetlen, a mielőbbi örökbefogadás szolgálja leginkább az érdekét.¹⁵ A változás Tony Blair kormánya idején kezdődött, ekkor indult el az a folyamat, melynek eredményeképpen ma már jellemzően állami gondoskodásban élő gyermekek kerülnek örökbefogadásra. A 2000-es évek elején megjelent törekvések arra irányultak, hogy fokozzák az állami gondozott gyermekek örökbeadását és gyorsítsák fel az eljárást, annak érdekében, hogy a gyermekeket a lehető legfiatalabb életkorban adhassák örökbe.¹⁶ A brit gyermekvédelem alapelveire és fő törekvéseire erős befolyást gyakorol az aktuális politika, így történhetett meg, hogy a gyermek érdekének értelmezése 2019 után újabb fordulatot vett. A gyermek családi kapcsolatainak megőrzése ismét középpontba került. A folyamatot egyébként egy 2013-as ítélet katalizálta, melyben az első fokon eljáró bíróság engedélyezte a két csecsemőkorú testvér örökbeadását, az édesanya azonban fellebbezéssel élt (*applied for leave to oppose*), arra hivatkozva, hogy a körülményei lényegesen megváltoztak. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a gyermekek nem voltak boldogok, amíg az édesanyjukkal éltek, az örökbe fogadó szüleiknél pedig végre stabil biztonságban élhetnének. A másodfokon eljáró bíróság (*Court of Appeal*) úgy ítélte meg, hogy a gyermek érdeke minden esetben elsődlegesen az, hogy ameddig szemernyi esély is van arra, hogy a vér szerinti családjában nevelkedjen,

13 Gheera, 2014, 4–5. o.

14 Thoburn, 2021, 18. o.

15 Broadhurst, 2017, 174., 180. o.

16 Broadhurst, 2017, 188. o.

addig ezt kell számára biztosítani. Megerősítette tehát az örökbeadás ultima ratio jellegét (*adoption is the last resort*), valamint hangsúlyozta a gyermekvédelmi szolgálat felelősségét, akiknek kötelességük oly módon előterjeszteni a javaslatukat, hogy abban minden lehetséges megoldás benne legyen, azért, hogy a bíróság a lehető legmegalapozottabb döntést hozhassa meg a gyermek érdekében. Fel kell sorolni minden érvet pro és kontra, sorba állítani minden rendelkezésre álló bizonyítékot, valamint számba venni, hogy milyen támogatásra és segítségre számíthat a család, hogy a jövőben valóban megfelelően tudja ellátni feladatát. A bíróságnak azt is mérlegelni kell, hogy a gyermek számára milyen mértékű traumát okozna az, ha hosszabb idő után mégis vissza kell térnie vér szerinti családjához és elszakadni örökbe fogadó szüleitől.¹⁷

A 2020/21-es statisztikai adatok is arról árulkodnak, hogy az állam több pénzt költ a rokon nevelőszülőknél speciális gyámság alatt élő gyermekek tartásának (*special guardianship*) finanszírozására, mint az örökbefogadással kapcsolatos szolgáltatásokra.¹⁸ A bírósági adatok is ezt támasztják alá, a családtag nevelőszülőkhöz különleges gyámság alá kihelyezett gyermekek száma évről évre növekszik.¹⁹ Különleges gyámja lehet a családtagokon kívül a gyermeknek az, akinél a gyermeket elhelyezték, az a hivatásos nevelőszülő, aki legalább egy éve neveli háztartásában a gyermeket, illetve bárki, aki legalább három éve él együtt a gyermekkel.²⁰

A gyermek családból való kiemeléséről, elhelyezéséről – rossz bánásmód miatt – és örökbe fogadhatóvá nyilvánításáról csak a bíróság határozhat. Egészen az 1989-ben elfogadott, a gyermekek jogairól szóló törvény (*Children Act*) 1991-es hatálybalépéséig heves viták zajlottak a szakemberek körében arról, hogy melyik érdemel nagyobb hangsúlyt, a magánélet és a családi élet tiszteletben tartása és védelme, amelybe az állam csak a legvégső esetben avatkozhat be, vagy a gyermekek érdeke, melynek védelme szintén az állam feladata. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke hosszú ideig meghatározó szerepet játszott a jogalkalmazásban, a bíróságok fontosabbnak ítélték a magánélet és a családi élet sérthetlenségét, mert abból indultak ki, hogy a gyermek nem önálló entitás, hanem a család része. 1984-ben *Maria Colwell tragikus halála* indította el a változás folyamatát. A kislányt átmenetileg kiemelték a családjából, majd visszakerült az édesanyjához, de a nevelőapja hamarosan meggyilkolta.²¹

17 Holt, Kelly, 2015, 232–234. o.

18 <https://cvaa.org.uk/the-parallels-between-adoption-and-special-guardianship/> (2022. 03. 15.).

19 <https://corambaaf.org.uk/practice-areas/kinship-care/special-guardianship/statistics-special-guardianship> (2022. 03. 15.).

20 <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

21 Broadhurst, 2017, 190. o.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének ratifikációja – a gyermekvédelmi törvény megalkotásával egyetemben – abba az irányba vitte a törvényhozást és a jogalkalmazást, hogy a gyermek jóllétének biztosítása minden esetben elsőbbséget élvez, az állam kötelessége, hogy ha kell, a családjával szemben is védelmet biztosítson számára. Tekintettel arra, hogy a precedensjogra épülő jogrendszer csak nagyon lassan változik, még ma is számos kritika éri a gyermekvédelmi rendszert, elsősorban azért, mert túl sokáig várnak arra, hogy a szülők változtatnak körülményeiken, ennek következtében sokszor túl későn avatkoznak be, amikor már nagy a baj, és esetleg a gyermek is súlyosan traumatizált.²² A rendszerben dolgozó szociális munkások is úgy látják, hogy radikális változásokra van szükség a gyermekvédelem és az örökbefogadás terén is, mert jelenleg igazságtalan, nem elég támogató és humánus. A legnagyobb problémák abból erednek, hogy anyagi és erkölcsi támogatás hiányában – a gyermekvédelemre szánt állami támogatások összege a 2010-es évek végén jelentősen lecsökkent – a gyermekeket nem lehet visszagondozni a családjukba, így sokan sokáig állami gondoskodásban maradnak. Az elmúlt évtizedben a családjukból kiemelt csecsemők száma megduplázódott. A rendszer hibás működésére utal az is, hogy a családjukból kiemelt gyermekek jelentős hányadának szülei maguk is állami gondoskodásban nevelkedtek, vagy gyermekkorukban családon belüli erőszak áldozatai voltak.²³

2001 óta – az egyre szabadabb bevándorlásnak köszönhetően – egyre több külföldi gyökerekkel és eltérő hagyományokkal rendelkező család él az Egyesült Királyság területén. A statisztikai adatok arról tanúskodnak, hogy a bevándorló családok gyermekeit lényegesen nagyobb arányban érintik a gyermekvédelmi beavatkozások, mint a generációk óta itt élő, született brit felmenőkkel rendelkező gyermekeket. Érdekesség, hogy a fekete bőrű és félvér gyermekekre ez fokozottan igaz, az ázsiai származásúak azonban nagyon alacsony számban kerülnek a gyermekvédelem látókörébe.²⁴ Ennek oka a kutatók számára is homályos, de könnyen lehet, hogy anyagi természetű, nyelvi nehézségeken alapuló problémáik nemcsak a beilleszkedés, hanem a gyermeknevelés során is akadályozzák őket. Ezen esetekben vajon mi szolgálja a gyermek érdekét? Nyilvánvalóan az, ha a család segítséget és támogatást kap ahhoz, hogy az akadályokat leküzdje, a nehézségeken felülemelkedjen, és saját értékrendjüknek, nemzeti hagyományaiknak megfelelően neveljék a gyermeküket. Amennyiben ez segítséggel sem tud megvalósulni, akkor nincs más megoldás, mint kiemelni a gyermeket a családból, és megtalálni számára a legjobban illeszkedő befogadó vagy örökbe fogadó családot.

22 Broadhurst, 2017, 175., 181., 185. o.

23 Stevens et al., 2020, 127–129. o.

24 Broadhurst, 2017, 178. o.

A gyermek legfőbb érdekének mérlegelése esetén a családi kapcsolatoknak egyre fokozódó jelentősége van. Egy 2018-ban közzétett eseti döntés arra hívja fel a figyelmet, hogy minden esetben az ügy összes körülményét, a rendelkezésre álló valamennyi bizonyítékot figyelembe kell venni, nem szabad általános érvényű megállapításokból kiindulni. Egy másfél éves kisfiú, Liam esete jó példa arra, hogy a testvérek érdeke nem biztos, hogy mindig egyező. Liam születésekor négy féltestvére már nevelőszülőknél nevelkedett, akik az édesapa közeli rokonai voltak. A bíróság úgy ítélte meg, hogy ebben az esetben nem az szolgálja a gyermek érdekét, ha ő is a nevelőszülőkhöz kerül, tekintettel arra, hogy neki más volt az édesapja, mint a négy féltestvérének, ezért őt örökbe adták egy másik családnak.²⁵

3. Az örökbefogadó személye

Az örökbe fogadó szülőnek minimum 21 évesnek kell lennie, de felső életkori korlát nincs, csak az számít, hogy van-e benne kellő vitalitás és egészséges-e, mert fel kell tudnia nevelni a gyermeket. Örökbe fogadhat az egyedülálló, a házas (azonos vagy különemű), aki élettársi kapcsolatban él (azonos vagy különemű), azonos nemű vagy különemű párok, a gyermek egyik szülőjének azonos nemű vagy különemű partnere. Ahhoz, hogy valaki az Egyesült Királyságban örökbe fogadhasson egy gyermeket, nem szükséges, hogy brit állampolgár legyen, de elvárás, hogy életvitelszerűen ott éljen az eljárást megelőzően legalább egy éve. Ha egy pár közösen fogadna örökbe, akkor elég, ha egyikük vonatkozásában teljesül az elvárás.²⁶ Az örökbe fogadott gyermek és az örökbe fogadó szülő közötti *korkülönbség vonatkozásában nincs előírás*. A családban nevelkedő gyermekek közötti *korkülönbség* tekintetében is csak ajánlások vannak: az örökbe fogadott gyermek legyen legalább két évvel fiatalabb a legkisebb családtagnál.

A házastárs/élettárs/partner gyermekének örökbefogadása esetén először a helyi önkormányzatot (*local council*) kell tájékoztatni erről a szándékról, legalább három hónappal a bírósághoz intézett kérelem benyújtása előtt. Ennek előzetes feltétele, hogy a gyerekekről már legalább hat hónapja közösen gondoskodnak, egy háztartásban. Az örökbefogadással foglalkozó szervezet (*adoption agency*) folytatja le az egyszerűsített alkalmassági vizsgálatot, melynek során a szociális munkás jelentést készít a

25 Re T (A Child: adoption or special guardianship) Court of Appeal (Civil Decision) Gross McFarlane and Peter Jackson LLJ 10. November 2017. EWCA Civ 1797. <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed182855> (2022. 03. 17.).

26 <https://www.gov.uk/child-adoption> (2021. 11. 21.).

gyermek mindkét szülőjéről és a gyermekről. A jelentés alapján a bíróság meghozza a döntését, hogy engedélyezi-e a partner általi örökbefogadást. A bíróság a döntése meghozatala során meggyőződik arról, hogy minden érintett hozzájárult az örökbefogadáshoz, kivéve, ha a hozzájárulásukra nincs szükség, valamint mérlegeli, hogy mi az, ami a leginkább szolgálja a gyermek érdekét.²⁷ Amennyiben a bíróság engedélyezi az örökbefogadást, az örökbefogadó is jogosult lesz a szülői felügyeleti jogok gyakorlására, egyúttal a gyermek másik vér szerinti szülőjének vagy bárki másnak, akinek korábban volt, szülői felügyelete megszüntetésre kerül, ezáltal megszűnik a szülő kapcsolattartási joga is.²⁸ A magánúton megszervezett örökbefogadás nem engedélyezett, tehát minden esetben szükség van az örökbefogadással foglalkozó szervezet bevonására, hogy el tudják végezni az alkalmassági vizsgálatot, valamint fel tudják mérni a gyermek érdekét. Az idegen gyermek örökbefogadásának egy speciális esete, ha valaki egy olyan gyermeket kíván örökbe fogadni, akiről saját háztartásában legalább három éve folyamatosan gondoskodik. A hivatalos út ebben az esetben sem kerülhető meg, de azt nem vizsgálják, hogy a gyermek miként és miért került az örökbe fogadni szándékozó gondozásába.²⁹

3.1. Örökbe fogadó szülővé válás feltételei

A házastárs vagy élettárs általi örökbefogadás esetén egyszerűsített eljárás lefolytatására kerül sor. Ilyenkor csak azt vizsgálják, hogy korábban a szülők mennyi időn keresztül és milyen formában gondoskodtak közösen a gyermekről, valamint azt, hogy az ily módon létrejövő új család a gyermek érdekét szolgálja-e, hiszen az örökbefogadás következtében korábbi családi kapcsolatai teljesen megszűnnek. Az idegen gyermek örökbefogadására készülőkre alapos előzetes vizsgálatok és speciális felkészítés vár, az alkalmasságukról szóló igazolás hiányában nem fogadhatnak örökbe. A 2019 óta egyre nagyobb számban előforduló különleges gyámság (*special guardianship*) esetében – amikor közeli családtag vagy barát különleges jogokkal felruházott nevelőszülőként neveli a gyermeket – semmiféle felkészítés vagy alkalmassági vizsgálat nincsen és a támogatás is hiányzik, emiatt sok esetben éri kritika ezt a megoldást.³⁰ Vita tárgyát képezi továbbá a szakemberek körében, hogy mi szolgálja jobban a gyermek érdekét? Abban mindenképpen egyetértenek, hogy a gyermek nem maradhat abban a

27 Heenan, 2015, 244. o.

28 <https://www.gov.uk/child-adoption/adopting-a-stepchild> (2021. 12. 01.).

29 Thoburn, 2021, 22. o.

30 <https://cvaa.org.uk/the-parallels-between-adoption-and-specialguardianship/> (2022. 03. 15.).

családban, ahol bántalmazásnak vagy elhanyagolásnak van kitéve, illetve az is vitán felül áll, hogy a gyermekotthonban való elhelyezés nem szolgálja a gyermek érdekét, illetve a nevelőszülővel sem alakulhat ki szoros kötelék, annak bármikor visszafordítható, átmeneti jellege miatt. Az egyet nem értés ott jelentkezik, ahol egymásnak feszül az, hogy az örökbefogadás egy életre szóló, felbonthatatlan családi köteléket hoz létre, amely az összetartozás érzését erősíti, míg a különleges gyámság során a gyermek a vér szerinti családja közelében maradhat, de mégis biztonságos körülmények között nevelkedhet.³¹

3.2. Az alkalmasság vizsgálata

Az örökbefogadási eljárás során az örökbe fogadni szándékozókát nagyon alapos vizsgálatnak vetik alá, ennek során állapítják meg, hogy alkalmasak-e az örökbefogadásra. Elsősorban a pszichológiai jellemzőit vizsgálják, de lényeges az is, hogy büntetlen előéletű legyen ő is és a háztartásában élő többi családtag is. Az anyagi és lakhatási körülmények tekintetében nincs konkrét elvárás, csak annyi, hogy képes legyen – akár az állam által nyújtott támogatás segítségével – eltartani a gyermeket, és a gyermeknek legyen saját szobája.

3.3. A felkészítés

Az örökbefogadásra *felkészítő tanfolyamon való részvétel nem kötelező*, de az örökbe fogadást elősegítő szervezetek általában elvárják. A tanfolyam háromnapos. A felkészítés egyébként nemcsak a tanfolyamból áll, hanem az alkalmassági vizsgálat alatt folyamatos felkészítés is történik, a szociális munkás egyénre szabott tanácsadást biztosít.

4. Az örökbe fogadható gyermek

Örökbe fogadni csak kiskorút lehet, a gyermek 18. születésnapja előtt kell előterjeszteni az örökbefogadás iránti kérelmet. A gyermek nem lehet házas vagy elvált családi állapotú, továbbá követelmény, hogy nem él és korábban sem élt senkivel élettársi kapcsolatban.

³¹ Anthony, Paine, Shelton, 2019, 2. o.

Az Egyesült Királyságban évente nagyjából hatezer gyermek vár örökbefogadásra. Jelentős hányaduk iskoláskorú, és több mint felük testvér. A rendszer támogatja a testvérek együttes örökbefogadását, csak amennyiben ez nem jár sikerrel, lehet őket egymástól elválasztani. Abban az esetben, ha egy újszülött gyermek testvéreit korábban kiemelték a családból, örökbe adták, és a védőnő vagy a gyermekorvos biztos benne, hogy az új jövevényről sem fog tudni megfelelően gondoskodni a család, akkor felveszik a kapcsolatot a testvérek örökbefogadjával, hogy szeretné-e őt is örökbe fogadni. Az örökbefogadás megtörténteig ők nevelőszülőként nevelhetik a csecsemőt.³² A gyermekek vallási és etnikai háttere nagyon színes, vannak közöttük fogyatékossgal élők, súlyos betegek, másokat a családjukban bántalmaztak, zaklattak vagy elhanyagoltak. Sokuknak kellett több alkalommal nevelőszülőthöz költözködni, gyakran éltek bizonytalanságban, ennek következtében a személyiségük labilis és a magatartásuk nehezen kezelhető.³³

Egy 2014-ben végzett átfogó kutatás eredménye szerint a gyermekek átlagéletkora a családból való kiemeléskor öt év, az örökbefogadás engedélyezése (*adoption order*) az esetek 60%-ában négyéves vagy annál fiatalabb gyermekek esetében történik meg, az ő átlagéletkoruk 1,2 év, amikor állami gondoskodásba vagy nevelőszülőkhöz kerülnek, tehát a gyermekeknek akkor van esélyük arra, hogy örökbe fogadják őket, ha még időben megtörtént a családból való kiemelésük. Az örökbe fogadott gyermekek 72%-a *családon belüli rossz bánásmód miatt került a rendszerbe*, e mögött állhat bántalmazás, elhanyagolás, diszfunkcionálisan működő család, komoly anyagi nehézségek, a szülők súlyos mentális betegsége, de okozhatja egy átmeneti akut stresszhelyzet is.³⁴ Ezen korai élettapasztalatok jelentős hatást gyakorolnak a gyermek személyiségfejlődésére, ennek hatására különféle fizikai, szociális, érzelmi és magatartási problémák alakulhatnak ki, melyek megmaradnak felnőttkorban is, számos nehézséget okozva az érintettnek. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy minél idősebb korban kerül sor a gyermek bántalmazó családból való kiemelésére, az elszenvedett traumáknak annál markánsabb és súlyosabb következményei lesznek, az életkornak és ezzel összefüggésben a gyors beavatkozásnak kiemelkedő jelentősége van. Vannak sajnos helyzetek, ahol az azonnali kiemelés is késő, mert például már a terhesség során túlzott alkoholfogyasztásnak vagy droghasználatnak volt kitéve a magzat.³⁵

32 https://www.adoption-focus.org.uk/can-i-adopt/children?gclid=CjoKQCjw5oiMBhDtARIsAJioqk24yR5e_ngTQzkCz_HsUhJg-u-EbTWhn8SThDH3_s9sJUaSGIcATwvaAsbOEALw_wcB (2021. 11. 21.).

33 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2021. 11. 21.).

34 Selwyn et al., 2014, 33–40. o.

35 Anthony, Paine, Shelton, 2019, 1–2. o.

Az örökbefogadásra váró gyermekek életkora 0–11 év között van, de a négy évnél idősebbeket lényegesen nehezebb örökbe adni, ráadásul sok közöttük a testvér, és nagyon kevés közöttük az egészséges.³⁶

4.1. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételei és jellemzői

Az örökbe fogadhatóvá nyilvánításhoz főszabály szerint *szükséges mindkét vér szerinti szülő hozzájárulása*, kivéve, ha ismeretlen helyen vannak (ebben az esetben is meg kell próbálni felkutatni és értesíteni őket arról, hogy a gyermeküket örökbe fogják adni), a hozzájárulás megadásában ténylegesen akadályozva vannak (pl. mentális vagy egészségi állapotuk miatt), vagy ha a gyermeket nagyfokú veszélynek³⁷ tenné ki, ha nem fogadnák örökbe.³⁸ Az örökbefogadáshoz való hozzájárulást a szülők egy formanyomtatványon tehetik meg, melyet a családjogi bíróság mellett működő gyermekvédelmi szakember aláírása hitelesít (*CAFCASS Officer*)³⁹ annak érdekében, hogy biztos legyen, a szülők minden szükséges tájékoztatást és felvilágosítást megkaptak döntésük meghozatalát megelőzően.⁴⁰

Amennyiben az örökbefogadási ügynökség (*adoption agency*) meggyőződött róla, hogy a gyermek mindkét szülője hozzájárulását adta az örökbefogadáshoz – ezt megadhatják konkrét személy vonatkozásában is vagy általánosságban –, jogosult a gyermek örökbe fogadó szülőkhöz való kihelyezésére (*place the child for adoption*).⁴¹ A szülő a hozzájárulását visszavonhatja.⁴² Nyilatkozhat, hogy szeretne-e értesítést kapni arról, ha a gyermekét örökbe fogadták. Erre vonatkozó nyilatkozatát bármikor módosíthatja és visszavonhatja.⁴³

36 https://www.adoption-focus.org.uk/can-i-adopt/children?gclid=CjoKCQjw5oiMBhDtARIsAJioqk24yR5e_ngTQzkCz_HsUhJgu-EbTWhn8SThDH3_s9sJUaSGIcATwwaAsbOEALw_wcB (2021. 11. 21.).

37 Placing a child for adoption without the agreement of each parent can only be done if the child's welfare requires the child to be adopted and the parents' consent to be dispensed with (Adoption and Children Act 2002 section 52, UN Convention on the Rights of the Child, Human Rights Convention 'right to family life').

38 <https://www.gov.uk/child-adoption> (2021. 11. 25.).

39 The Children and Family Courts Advisory and Support Services.

40 <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

41 Adoption and Children Act 2002 19. §.

42 A törvény nem határozza meg, hogy ezt meddig teheti meg (A person may withdraw any consent given under this section.), de feltehetően az örökbefogadás bíróság általi engedélyezéséig. 19.§ (3) bek. Lásd később kommentárt, 45. lábjegyzet.

43 Adoption and Children Act 2002 20. §.

A vér szerinti anya csak a gyermek hathetes kora után adhatja beleegyezését az örökbeadáshoz. Amennyiben a vér szerinti szülők nem értenek egyet, a bíróság dönti el, hogy mi szolgálja legjobban a gyermek érdekét.⁴⁴ Évente kevesebb mint száz gyermek válik oly módon örökbe fogadhatóvá, hogy születését követően mindkét (ismert) szülő lemond szülői felügyeleti jogáról, és hozzájárulását adja ahhoz, hogy gyermekét egy számára ismert vagy ismeretlen személy örökbe fogadja. Ismerve a társadalmi elvárásokat, nekik van a legnagyobb esélyük arra, hogy a lehető leghamarabb örökbe fogadó családba kerüljenek. A vér szerinti szülők az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelem előterjesztéséig visszavonhatják a hozzájárulásukat, ebben az esetben a gyermeket hét napon belül vissza kell adni a biológiai szülőknek.⁴⁵

Amennyiben a szülők nem járulnak hozzá az örökbefogadáshoz, bizonyos feltételek fennállása esetén, a bíróság ítéletével pótolhatja a hozzájárulásukat. Ebben az esetben az eljárásban a *gyermek érdekét kirendelt gyám képviseli*,⁴⁶ az ő feladata, hogy kiderítse és a bíróság elé tárja, hogy mi szolgálja legjobban a gyermek érdekét. A bíróság által hozott határozatot a szülők csak abban az esetben fellebbezhetik meg, ha bizonyítani tudják, hogy körülményeikben lényeges változás történt.⁴⁷

A gyermekek jellemzően két okból lesznek örökbe fogadhatók. Vagy azért, mert a szüleik úgy döntenek, hogy örökbe kívánják adni (*placement with parental consent*), vagy mert a gyermekvédelmi szolgálat úgy dönt, hogy nem nevelkedhet tovább eredeti családjában, ahol bántalmazásnak, elhanyagolásnak vagy abúzusnak van kitéve (*placement under a placement order*).⁴⁸

Korábban egyértelműen az volt a jellemző, hogy olyan gyermekek vártak örökbe fogadásra, akikről lemondtak a szüleik, jellemzően az édesanyjuk, többnyire közvetlenül születésük után. Ők tipikusan egészséges, újszülött csecsemők voltak, mindenféle súlyos terhek és rossz emlékek nélkül. Édesanyjuk azért döntött az örökbeadás mellett, mert a gyermek házasságon kívül született, vagy anyagi és egyéb körülményei nem tették lehetővé, hogy felnevelje. Ezen társadalmi jelenség miatt az utóbbi időben többen is felemelték a hangjukat, mert úgy érzik, ebben komoly szerepe volt a brit kormánynak is, ezért elvárják, hogy kérjenek bocsánatot azoktól a nőktől, akik az erőteljes társadalmi nyomás miatt hozták meg azt a döntést, amelyet aztán egész életükben bántak. Sokan

44 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2021. 11. 21.).

45 Thoburn, 2021, 21. o.

46 A children's guardian (England and Wales) or a curator ad litem (Scotland) or a Guardian ad litem (Northern Ireland).

47 Adoption and Children Act 2002. 47. §. (7) bekezdés.

48 Gheera, 2014, 6. o.

egészen traumatikus élményként élték meg gyermekük örökbeadását, ezért valamiféle kárpótlásra, kompenzációra is igényt tartának.⁴⁹

Ezek a gyermekek általában gyorsan örökbe fogadó családra találtak, mára azonban – az időközben lezajlott gazdasági és társadalmi változásoknak köszönhetően – a helyzet megváltozott. A házasságon kívül született gyermekeket ma már semmiféle megkülönböztetés nem éri, egyedülálló anyának lenni már nem jelent stigmát, illetve a modern fogamzásgátló eszközöknek, valamint a legálisan hozzáférhető terhesség-megszakításnak köszönhetően kevesebb nem kívánt gyermek jön világra. A XX. század második felétől kezdődött az a tendencia, melynek jelenleg is tanúi lehetünk, miszerint az örökbefogadásra váró gyermekek jelentős hányada idősebb, testileg vagy mentálisan sérült, esetleg súlyosan traumatizált, és szüleitől azok akarata ellenére választották el, mert alkalmatlannak bizonyultak a gyermeknevelésre.

Amennyiben felmerül a gyanú, hogy a gyermek a családjában veszélynek van kitéve, mert nem úgy bánnak vele, ahogy az egészséges személyiségfejlődéshez szükséges lenne, először csak levélben figyelmeztetik a szülőket, hogy változtassanak ezen (*letter before proceedings*). Lehetőségük van válaszolni, valamint ingyenes jogi tanácsadásra is igényt tarthatnak.⁵⁰

A családból való kiemelés bírósági határozattal történik, a helyzet súlyosságától függően átmenetileg vagy tartósan, a gyermek gyermekotthonba, illetve nevelőszülőkhöz kerül, vagy a tágabb családon belül, rokonoknál helyezik el. A családjogi bíróság (*Family Court*) abban az esetben rendeli el a gyermek állami gondozásba vételét (*care order – looked after children*), ha a gyermek a családjában súlyos károsodás veszélyének van kitéve,⁵¹ egyúttal a gyermek részére gyámot rendel (*children's guardian*).⁵² A bírósághoz a kérelmet az a helyi hatóság (*local authority*) terjeszti elő, amelyik észlelte a gyermek veszélyeztetettségét. A kérelemben előterjeszti a javaslatát arról, hogy véleménye szerint miként lehetne a gyermek jövőbeni sorsát megnyugtatóan rendezni. A bíróság a döntése meghozatala során mérlegeli, hogy milyen elhelyezés szolgálja leginkább a gyermek érdekét, ennek során figyelembe veszi a gyermek testi, lelki és oktatási szükségleteit, a nemét, az életkorát, családi és társadalmi hátterét, lényeges tulajdonságait, a veszély jellegét és mértékét, amelynek ki van téve, valamint azt, hogy a körülmények megváltozása milyen hatást gyakorolhat rá. Tekintettel van továbbá a szülők véleményére és nevelési

49 Gheera, 2014, 3. o.

50 Broadhurst, 2017. 183–184. o.

51 Children Act 31. §.

52 2001 óta működik a Child and Family Court Advisory and Support Service (Cafcass). Az ott dolgozó szociális munkások feladata, hogy biztosítsák az eljárás során a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutását.

képességeikre is. Döntését a lehető legrövidebb időn belül igyekszik meghozni, de a gyermek meghallgatására mindenképpen sort kell keríteni annak érdekében, hogy kívánságáról és érzéseiről közvetlen benyomást szerezhessen.⁵³

A bíróság a határozatában arról is rendelkezik, hogy a gondoskodás mennyi ideig tartson, a kiemelést először ugyanis mindenképpen átmeneti időre (*interim care order*) rendeli el. A rendelkezés időtartama nem haladhatja meg a huszonhat hetet, mert ezen időpontig a bíróságnak végleges döntést kell hozni. Amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy ez szolgálja a gyermek érdekét, a kiemelés véglegességéről dönthet (*full care order*), ebben az esetben a gyermek 18 éves koráig állami gondoskodásban marad.⁵⁴

A családból való kiemelés esetén nem válik azonnal örökbe fogadhatóvá a gyermek, először mindenképpen megpróbálják őt visszagondozni a családjába. A következő nehézségekkel küzdő családokban ez sokszor nem jár sikerrel: alkoholizmus, drogfüggőség,⁵⁵ családon belüli erőszak, szegénység, tanulási nehézségek, mentális vagy fizikai betegség. Amennyiben a családba való visszaillesztés kudarcot vall, a gyermek számára a legjobb megoldás, ha örökbe fogadhatóvá nyilvánítják.⁵⁶

Ebben az esetben a gyermekvédelmi hatóság keres örökbe fogadó családot a gyermek számára. Amennyiben a gyermeknek nincsenek szülei és gyámja sincsen, a bíróság hoz határozatot az elhelyezéséről (*placement order*). A határozat hatálytalanná válik az örökbefogadás engedélyezésével, ha a gyermek házasságot köt vagy eléri a nagykorúságot.⁵⁷ A gyermek elhelyezéséről szóló határozat iránti kérelmet a gyermekvédelmi hatóság terjeszti elő, ha jelenleg ők gondoskodnak a gyermekről, akit a körülményei miatt vélhetőleg örökbe fognak adni. A bíróság egyúttal elrendelheti a gyermek orvosi vizsgálatát – testi és lelki egészségének vizsgálatára –, azonban a gyermek visszatámaszthatja az ezekben való részvételt, ha elég érett ahhoz, hogy megfontolt döntést hozzon.⁵⁸

Abban az esetben, ha a gyermek átmenetileg elhelyezésre került annál a személynél, aki örökbe fogja fogadni (*placed for adoption*), a szülői felügyeleti jogokat a továbbiakban

53 Thoburn, 2021, 20. o.

54 Broadhurst, 2017, 181. o.

55 A statisztikai adatok tanúsága szerint a legtöbb esetben a szülők drogfüggősége miatt kerül sor a gyermek családból való kiemelésére. Ezért hoztak létre egy különbíróságot, a Drog és Alkohol Bíróságot (Drug and Alcohol Court), melynek feladata, hogy a gyermek végleges kiemelése helyett, speciálisan képzett szakemberekkel együttműködve, a rehabilitációra koncentráljanak. Az eddigi tapasztalatok szerint a gyógyult szülőkhöz nagyobb arányban kerülnek vissza a gyermekek.

56 https://www.adoption-focus.org.uk/can-i-adopt/children?gclid=Cj0KCQjw5oiMBhDtARISAJioqkz4yR5e_ngTQzkCz_HsUhJg-u-EbTWhn8S'ThDH3_s9sJUaSGIcATwwaAsbOEAALw_wcB (2021. 11. 21.).

57 Adoption and Children Act 2002, 21. §.

58 Adoption and Children Act 2002, 22. §.

ő gyakorolja,⁵⁹ de a helyi hatóság (*local authority*) dönthet úgy is, hogy a jövőbeli örökbefogadók szülői felügyeleti jogait (*parental responsibility*) egyelőre korlátozza, azaz nem jogosultak a gyermekkel kapcsolatos minden döntés meghozatalára.⁶⁰

5. Az örökbefogadás formái

Az 1927-ben elfogadott, örökbefogadásról szóló törvény (*Adoption Act 1927*) hatálybalépését követően hosszú időn keresztül kétféle örökbefogadás volt jellemző. Gyakori volt a házastárs általi örökbefogadás, abban az esetben, ha ez egyik szülő meghalt, az özvegy pedig új házasságot kötött. Idegen gyermek örökbefogadásakor pedig szinte kizárólag olyan gyermekek jöhettek szóba, akiket saját szüleik elhagytak, így kilétük ismeretlen volt, vagy lemondtak róluk. Az örökbefogadások száma ekkoriban évről évre emelkedett, majd az 1960-as években érte el a csúcspontját, de az állami gondoskodásban nevelkedő gyerekeket ez jellemzően nem érintette.⁶¹ Napjainkban az örökbe fogadott gyermekek többsége egyáltalán nem csecsemőkorú, hanem jóval idősebb, és szüleitől, akarattuk ellenére, azért választották el, mert nem tudtak róluk megfelelően gondoskodni.

2019-ben az örökbe fogadott gyermekek 89 százalékát párok fogadták közösen örökbe, ebből 12 százalék volt azonos nemű pár, a fennmaradó 11 százalék pedig egyedülálló szülő gondozásába került.⁶²

5.1. Titkos és nyílt örökbefogadás

A titkos örökbefogadás (*closed adoption*) hosszú időn keresztül az egyetlen megoldás volt azoknak az anyáknak, akik valamilyen személyes okból kifolyólag nem tudtak a gyermekükről gondoskodni, ezért örökbe adták őket. A titkos örökbefogadás esetén az örökbe adó és az örökbe fogadó nem ismerték egymást, egymás adatairól nem kaptak tájékoztatást. Az örökbefogadást intéző ügynökségek mint valamiféle titokzatos „titokgazdák” jártak el, és igyekeztek minden bizonyítékot eltüntetni, ami az örökbefogadás tényére utalt. A gyermekek sokszor életük végéig nem értesültek róla, hogy őket örökbe fogadták, de ha véletlenül mégis fény derült volna az adoptálás tényére, ennél többet nem nagyon tudhattak meg származásukról és vér szerinti családjuk adatairól.

⁵⁹ Adoption and Children Act 2002, 25. §.

⁶⁰ Thoburn, 2021, 21. o.

⁶¹ Thoburn, 2021, 17. o.

⁶² Thoburn, 2021, 26. o.

Az apák jogainak ekkoriban egyáltalán nem tulajdonítottak jelentőséget, nekik beleszólásuk sem volt abba, ha az anya örökbe kívánta adni a gyermekét. Teljesen láthatatlanok voltak, csak mint egy fantom jelentek meg az eljárásban.⁶³ Ez a fajta örökbefogadás, legalábbis ebben a formában, ma már nem jellemző, főleg, ami a gyökerek megismeréséhez fűződő jogot illeti. Arra továbbra is van lehetőség, hogy a szülő úgy járuljon hozzá gyermeke majdani örökbefogadásához, hogy még nem tudja, ki lesz az örökbe fogadó szülő, és nem is kíván semmilyen tájékoztatást kapni a gyermekéről, de ez ritkán fordul elő. Azok az anyák, akik lemondanak újszülött gyermekükről, jellemzően egy konkrét személy javára teszik ezt meg, a nagyobb gyermekek esetében pedig csak a nyílt örökbefogadás jöhet szóba.

A nyílt örökbefogadás esetén a vér szerinti szülők tisztában vannak azzal, hogy a gyermeküket ki fogadta örökbe, esetleg az örökbefogadási ügynökség segítségével ők maguk választották ki, hogy a gyermek kihez kerüljön. Nyílt az örökbefogadás akkor is, ha a gyermek a tágabb családon belül kerül örökbefogadásra, illetve akkor is, ha a szülő házastársa, élettársa vagy partnere fogadja őt örökbe. A nyílt örökbefogadás legnagyobb előnye, hogy a gyermek nem szakad el teljesen eredeti családjától, mert valamilyen formában közvetlenül (személyes találkozások) vagy közvetve (levelezés) kapcsolatban maradnak egymással.

5.2. Nemzeti és nemzetközi örökbefogadás

A nemzeti örökbefogadás területén a házastárs általi örökbefogadás gyakorisága erősen lecsökkent, mióta lehetőség van arra, hogy egyszerűsített eljárásban a szülő hozzájáruljon ahhoz, hogy új partnere (élettársa vagy házastársa, aki vele azonos nemű is lehet) is szülői felügyeletet kaphasson a gyermek felett. Ennek nyomán a bíróságok is egyre inkább azt az irányt támogatják, mely szerint a gyermek életében sok esetben nagyobb szerepe van a róla ténylegesen nap mint nap gondoskodó „pszichológiai szülőnek” (*psychological parent*), mint annak a szülőnek, aki csak a gyermek nemzésénél volt jelen (*biological parent*), és a gyermek életében egyáltalán nem vesz részt.⁶⁴ Az anyakönyvbe minden esetben csak két személyt jegyeznek be, de ettől függetlenül kettőnél többen is gyakorolhatnak szülői felügyeleti jogokat a gyermek felett, ha a szülők egymással szülősi megállapodást kötöttek (*parenthood agreement*). Az anyakönyvi bejegyzést közösen kell kérniük, vagy egyikük kéri a másik által aláírt meghatalmazás (*statutory declaration of acknowledgement of parentage*), illetve bírósági határozat birtokában, mely

63 Clapton, 2019, 2. o.

64 Heenan, 2015, 246. o.

szülői felügyeleti joggal ruházza fel a másik szülőt.⁶⁵ *Ha mindkét szülő férfi, akkor nekik előbb a bíróságtól kell kérni egy szülői felügyeletről szóló határozatot (parental order).*⁶⁶ *Amikor a gyermek világra jön, őt a béranya és az ő partnere/házastársa nevére anyakönyvezik. Ezt követően fordulhat a két férfi a bírósághoz a béranyasági megállapodás (surrogacy agreement) alapján.*⁶⁷ A bíróság által kiállított, szülői felügyeletről szóló határozat birtokában *kérhetik a gyermek újra anyakönyvezését.*⁶⁸ Ha a béranya egyedülálló, akkor az asszisztált reprodukciós eljárás során tett nyilatkozat értelmében a gyermek anyakönyvében a béranya anyaként, az eljáráshoz spermát adományozó biológiai apa pedig apaként lesz feltüntetve. Ezt követően lehet kérni a bíróságtól, hogy az apa partnerét is ruházza fel szülői felügyeleti joggal, vagy dönthetnek a közös örökbefogadás mellett is. Ez az egyetlen lehetőségük, ha genetikailag egyikük sem kapcsolódik a gyermekhez.⁶⁹

Mielőbbi sikeres örökbefogadásra azoknak a gyermekeknek van a legnagyobb esélye, akikről születésük után hat héttel lemondtak a szüleik, de ezen gyermekek száma évről évre csökken. Növekszik azonban azon kiskorúak létszáma, akiket rossz bánásmód miatt emeltek ki a családból, ők jellemzően abba a hátrányos helyzetű csoportba tartoznak, akiknek nehezebb elfogadó örökbe fogadó családot találni.

A nemzetközi örökbefogadás sosem volt népszerű az Egyesült Királyságban, számuk minden évben 400 alatt marad, míg az összes örökbefogadások száma 5000 körül alakul évente. Mindössze egy civil szervezet foglalkozik azokkal, akik úgy döntenek, hogy határon túlról szeretnének örökbe fogadni valakit. Az örökbefogadás folyamata ebben az esetben is ugyanúgy zajlik, mint az állami gondoskodásból örökbe fogadott gyermekek esetében, azaz szükség van az örökbefogadást segítő szervezetek előkészítő munkájára és a bíróság általi engedélyezésre, azzal a különbséggel, hogy a Hágai

65 Birth and Death Registration Act, 5. szakasz, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/20> (2021. 03. 09.).

66 Human Fertilisation and Embryology Act, 54–55. szakasz, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/part/2/crossheading/parental-orders> (2021. 03. 09.).

67 Ha két férfi béranyasági megállapodás alapján szeretne szülővé válni, a következő feltételeknek kell megfelelniük: a) a két 18 évnél idősebb férfi házasságban, élettársi kapcsolatban vagy párkapcsolatban él egymással (egyedülálló nem fordulhat ilyen kérelemmel a bírósághoz); b) a gyermek születésétől számított hat hónapon belül fordulnak a bírósághoz; c) a gyermek mesterséges úton fogant; d) az egyik férfi a gyermek biológiai apja (spermát adományozott a fogantatáshoz); e) szokásos tartózkodási helyük az Egyesült Királyság területén található; f) a gyermek a kérelem előterjesztésének időpontjában már náluk lakik; g) a béranya és a házastársa/élettársa beleegyezését adta, a beleegyezés a gyermek hathetes kora után lesz hatályos, a béranyának semmiféle pénzbeli szolgáltatást nem nyújtottak, kivéve az indokolt költségeinek megtérítését. Lásd: Summerskill, https://www.stonewall.org.uk/system/files/A_Guide_for_Gay_Dads__1_.pdf (2021. 03. 09.).

68 Slothnielsen, Slothnielsen, 2020, 203–223. o.

69 Surrogacy: legal rights of parents and surrogates, <https://www.gov.uk/legal-rights-when-using-surrogates-and-donors> (2021. 03. 09.).

Örökbefogadási Egyezmény vonatkozó szabályaira is figyelemmel kell lenni.⁷⁰ Amennyiben valaki illegálisan az Egyesült Királyság területére utaztat egy gyermeket azzal a szándékkal, hogy örökbe fogadja, vagy valakinek örökbe adja, bűncselekmény elkövetése miatt 12 hónap szabadságvesztésre számíthat.⁷¹

6. Az örökbefogadás létrejötte

Az örökbefogadást az állami vagy önkéntes örökbefogadási ügynökségek készítik elő, ők folytatják le az alkalmasságvizsgálatot, készítik fel a szülőket egyéni tanácsadás és tanfolyamok keretében, segítenek megtalálni az örökbe fogadható gyermeket. Segítséget nyújtanak az ismerkedés és a próbagondozás során. Az örökbefogadás engedélyezéséről a bíróság dönt. Az örökbefogadási szándék kifejezése és az alkalmasságról szóló határozat meghozatala között nagyjából hat hónap telik el, a bíróságra benyújtott kérelem és az örökbefogadás engedélyezése között általában három hónap. Annak időtartama, ameddig megtalálják azt a gyermeket, akit a család szeretne örökbe fogadni, változó, nincs róla egységes nyilvántartás vagy egyéb adat.

Az örökbefogadást állami (*local council's adoption agency*) vagy privát (alapítványi, önkéntes adományokból fenntartott, *voluntary adoption agency*)⁷² örökbefogadást segítő szervezetek segítik, aki lefolytatják az alkalmassági vizsgálatot, felkészítik a jelentkezőt az örökbefogadásra, felkutatják az örökbefogadásra leginkább alkalmas gyermeket, és a bíróság elé terjesztik az örökbefogadás iránti kérelmet.⁷³ A hatósági és az alapítványi formában működő szervezetek között az a különbség, hogy az előbbiek azon gyermekek örökbeadásával foglalkoznak, akik állami gondoskodásban (nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban=*care*) nevelkednek,⁷⁴ és jellemzően bántalmazás vagy elhanyagolás miatt emelték őket ki a családjukból. Az örökbefogadási eljárás során számukra keresik a megfelelő örökbe fogadó családot. Az alapítványi formában működő nonprofit szervezetek az örökbefogadókra fókuszálnak, ők végzik a felkészítést, az alkalmasságvizsgálatot és a támogatást, a helyi hatóságokkal együttműködve végzik a munkájukat.

⁷⁰ Thoburn, 2021, 25–26. o.

⁷¹ <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

⁷² <https://www.gov.uk/government/publications/introduction-to-voluntary-adoption-agencies/introduction-to-voluntary-adoption-agencies> (2021. 11. 29.).

⁷³ A segítségük ingyenes: <https://metro.co.uk/2021/10/18/how-much-does-it-cost-to-adopt-a-child-in-the-uk-do-you-get-paid-15421846/> (2021. 12. 02.).

⁷⁴ Összefoglaló elnevezésük: looked after children.

A folyamat első lépéseként fel kell venni a kapcsolatot valamelyik ügynökséggel, akik először egy tájékoztató beszélgetésre hívják az örökbe fogadni szándékozókat. A tájékoztató lehet egyéni vagy csoportos. Ezt követően kerül sor a jelentkezési formanyomtatvány (*registration of interest*) kitöltésére, ennek elbírálása nagyjából öt nap. Az alkalmassági vizsgálat lefolytatása nagyjából hat hónapot vesz igénybe.⁷⁵ Ennek keretében a következőkre kerül sor. Először egy felkészítő tanfolyamon vesznek részt, ahol az örökbefogadás lélektani és jogi következményeivel, valamint a rájuk váró kihívásokkal, nehézségekkel ismerkednek meg a résztvevők. Ez után következik az adatgyűjtés, bekérik az örökbe fogadni szándékozók alapvető adatait – név, lakcím, születési adatok – jövedelem, foglalkozás, egészségi állapotra vonatkozó adatok. Orvosi vizsgálatra is sor kerül, a jelölt saját háziorvosánál, melynek költségei őt terhelik. Megkeresik a jelenlegi és esetleges korábbi munkáltatót, különösen, ha olyan munkahelyen dolgozott, ahol gyermekekkel vagy sebezhető felnőttekkel kerülhetett kapcsolatba. Ha végzett önkéntes munkát gyermekekkel, akkor az arról szóló referenciákat is bekérik. Megkeresik a korábbi partnereket (élettárs, házastárs), akiktől szintén referenciát kérnek, főleg, ha a kapcsolatban gyermeket is neveltek. Ha van gyermeke, akiről saját háztartásában gondoskodik, pedagógiai szakvéleményt is bekérnek a gyermek tanulmányi előrehaladásáról, jóllétéről és másokkal való kapcsolatáról. Ha a jelölt valaha is tagja volt a honvédségnek, erre nézve is lefolytatnak egy ellenőrzést.⁷⁶ Alá kell írniuk egy nyilatkozatot is, mely arról szól, hogy nincs folyamatban örökbefogadási eljárásuk másik ügynökségnél.⁷⁷ Egy szociális munkás több alkalommal is meglátogatja a jelölteket, ennek során tartalmas beszélgetéseket folytatnak, hogy megítélhessék a nevelési alkalmasságukat, és környezettanulmány felvételére is sor kerül. Erre nézve nincsenek különleges elvárások, de fontos, hogy a gyermeknek legyen külön szobája. Továbbá elbeszélgetnek arról is, hogy milyen gyermeket tudnának elfogadni. A rendőrségi nyilvántartást is ellenőrzik (*DBS check*),⁷⁸ nem csak az örökbefogadó esetében, hanem a háztartásában élő minden személy vonatkozásában. Amennyiben nagykorúsága elérését követően egy évnél hosszabb ideig külföldön élt, akkor büntetlen előéletének nemzetközi ellenőrzése is megtörténik (*overseas DBS check*), ennek költsége a jelöltet terheli. Nem fogadhat örökbe, akit súlyos bűncselekmény – különösen, ha azt gyermek sérelmére követte el – elkövetése miatt elítéltek, vagy aki közös háztartásban él ilyen személlyel. Meg kell

75 <https://www.gov.uk/child-adoption/early-stages-of-adoption> (2021. 12. 01.).

76 Hogy a vizsgálat milyen mélységű és mennyire alapos, az egyes ügynökségeknél eltérő lehet. Az adopters for adoption meglehetősen alapos vizsgálatnak veti alá a jelölteket: <https://www.adoptersforadoption.com/>

77 <https://www.first4adoption.org.uk/the-adoption-process/making-an-application/> (2021. 12. 01.).

78 Disclosure and Barring Service <https://hub.unlock.org.uk/knowledgebase/basic-disclosure/>

nevezni három személyt, aki referenciát szolgáltat a jelölről, az egyikük lehet családtag, a másik kettő független, de fontos, hogy jól ismerje az illetőt. Az alkalmassági vizsgálat lefolytatása során a jelöltnek egy háromnapos felkészítő tanfolyamon is részt kell venni, ahol az örökbefogadás menetével és az örökbe fogadott gyermekek speciális testi és lelki szükségletével ismerkedhetnek meg. Ezt követően örökbefogadásra való felkészítése egyénileg folytatódik. Egy szociális munkás rendszeresen meglátogatja, beszélgetnek, együtt dolgoznak, feladatokat oldanak meg. Nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy az örökbe fogadó szülő alaposan felkészüljön minden váratlan helyzetre, amellyel szembesülhet egy bántalmazott vagy elhanyagolt gyermek nevelése során. Ha vannak a családban gyermekek, őket is felkészítik erre. A jelölt lényegében egy teljes önismerteti folyamaton megy végig a felkészítés során, átbeszéli a gyermekkorát, a traumáit, a szülői nevelési stílusát, a személyiségjellemzőit, a szexualitását, a kulturális és vallási örökségét, tehát mindent, ami a nevelési képességre és a gyermekkel való viszonyára hatással lehet. Amennyiben egy pár együtt fogad örökbe, a párkapcsolatukat is górcső alá veszik, de nem maradhatnak ki a családtagok és a barátok sem, hogy megállapítható legyen, milyen szociális erőforrásokkal bírnak, milyen támogatásra számíthatnak a részükről.

A szociális munkás mindezek alapján elkészíti a jelentését (*Prospective Adopters Report*), amelyet megküld egy legalább öttagú független örökbefogadási bizottságnak (*independent adoption panel*), akik megfelelő szakértelemmel rendelkeznek az örökbefogadás terén. A jelentés a szociális munkás javaslatát is tartalmazza arra nézve, hogy az illető alkalmas-e az örökbefogadásra. Az elkészült jelentést a jelöltnek is kézbesítik, arra észrevételeket tehet, kiegészítését kérheti. Amennyiben szükséges, a bizottság meghallgatja a jelöltet, aki kérdéseket is intézhet a bizottsághoz. A bizottság a szociális munkás jelentése alapján elkészíti az ajánlást az örökbefogadási ügynökség döntőbizottsága (*Agency Decision Maker*) számára, akik ez alapján hozzák meg a döntést, hogy a jelölt alkalmas-e az örökbefogadásra. Amennyiben igen, az ügynökség elkezd keresni az örökbe fogadható gyermeket, ehhez különféle adatbázisokat használnak: Be My Parent, Adoption Today,⁷⁹ Link Maker,⁸⁰ Adoption Register for England and Wales, vagy a helyi újságokban és egyéb felületeken adnak fel hirdetéseket, böngészik át azokat.⁸¹ Ezeket a portálokon az örökbefogadóknak és az örökbe fogadható gyermekeknek saját fényképes profiljuk van, de kizárólag az ügynökségek felügyelete és ellenőrzése

79 <https://www.adoptionuk.org/adoption-today> (2022. 01. 07.).

80 <https://www.linkmaker.co.uk/> (2022. 01. 07.).

81 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2021. 12. 01.).

mellett működhetnek. Amennyiben egy magánszemély olyan tartalmú hirdetést tesz közzé valahol, hogy gyermeket szeretne örökbe fogadni, vagy egy vér szerinti szülő hirdeti a saját gyermekét, miszerint örökbe adná, ez bűncselekménynek számít, és három hónap szabadságvesztéssel vagy 5000 font pénzbüntetéssel büntethető.⁸² Azon gyermekek számára, akik hosszabb ideje élnek állami gondoskodásban, örökbe fogadhatónak nyilvánításuk már megtörtént, de még nem találták meg számukra a megfelelő családot, mert valamiféle nehézséggel küzdenek (idősebbek, fogyatékossgal élnek vagy kisebbségi csoporthoz tartoznak), a gyermekvédelmi szolgálat időnként örökbefogadási összejöveteleket (*adoption parties*) szervez annak érdekében, hogy a reménybeli örökbefogadók közelebről megismerhessék őket egy kötetlen találkozó keretében.⁸³

Az örökbefogadási eljárás alapvetően ingyenes, csak a kiállított dokumentumokért kell fizetni. Bűncselekménynek számít, ha bárki pénzt kér vagy fogad el az örökbefogadással összefüggésben. A nemzetközi örökbefogadás azonban nagyon költséges: 12 000–20 000 font.

Amennyiben az ügynökség alkalmatlannak minősítette a jelöltet, joga van a döntést írásban megfellebbezni (*challenge their decision by writing to them*), vagy független felülbírálati eljárást kezdeményezhet (*independent review mechanism*), esetleg dönthet úgy, hogy másik ügynökséget keres, de ebben az esetben az egész eljárást előlről kell kezdeni.⁸⁴

Amennyiben az ügynökség megállapította a jelölt alkalmasságát, és talált is megfelelő, örökbe fogadható gyermeket, először tíz hétig kell a saját háztartásában gondoskodnia a gyermekről, előtte egy-két hétig rendszeresen meglátogatja a gyermeket a lakóhelyén, közös programokat szerveznek, ismerkednek. Ennek sikeres eltelte után indulhat a hivatalos örökbefogadási eljárás, az A58-as formanyomtatványon⁸⁵ benyújtott kérelmet a gyermek lakóhelye szerint illetékes családjogi bíróságon kell előterjeszteni. A bíróság meghallgatja az örökbe fogadni szándékozót, az örökbefogadást előkészítő szervezet munkatársát, a gyermeket és a gyermek szüleit, családtagjait, rokonait. Utóbbiak nyilatkozhatnak úgy is, hogy nem kívánnak részt venni az eljárásban. A gyermek meghallgatására nem feltétlenül a tárgyaláson, a tárgyalóteremben kerül sor, ez sokkal inkább egy informális, nem hivatalos beszélgetés, kötetlen formában a bíró és a gyermek között, valamilyen semleges helyen, melynek célja, hogy a bíró személyesen is lássa a gyermeket, akinek a sorsáról döntést kell hoznia. Döntése meghozatala során a

82 <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

83 Thoburn, 2021, 24. o.

84 <https://www.gov.uk/child-adoption/adoption-assessment> (2021. 11. 25.).

85 <https://www.gov.uk/government/publications/form-a58-application-for-an-adoption-order-section-46-adoption-and-children-act-2002> (2021. 11. 25.).

bíróság mérlegeli, hogy milyen hatást fog gyakorolni a gyermek életére rövid és hosszú távon, hogy véglegesen kikerül a vér szerinti családjából és örökbefogadott lesz. Ennek eldöntéséhez megvizsgálja, hogy a gyermeknek jelenleg milyen családi és rokoni kapcsolatai vannak, mert fel kell tárnia, hogy van-e a családban valaki, aki hajlandó és képes a továbbiakban különleges gyámként gondoskodni a gyermekről, tud-e a megfelelő fejlődéséhez megbízható és biztonságos környezetet biztosítani.⁸⁶ Amennyiben a családon vagy a baráti körön belül nincs olyan személy, aki alkalmas lenne arra, hogy a gyermeket felnevelje, olyan örökbe fogadó szülőt kell keresni számára, aki képes arra, hogy a gyermek speciális szükségleteit kielégítse, azaz vállalja, hogy a gyermek nevelése során tekintettel lesz vallási meggyőződésére, származására, nyelvi és kulturális gyökereire.⁸⁷

Amint a bíróság engedélyezi az örökbefogadást (*adoption order*), onnan kezdve az örökbe fogadó szülő gyakorolja teljeskörűen a gyermek felett a szülői felügyeleti jogokat, a szülő és gyermek között rokoni kapcsolat jön létre. Az örökbe fogadott gyermek ugyanolyan jogokkal bír, mint a vér szerinti gyermek. Az örökbefogadással megszűnik a vér szerinti szülők és mindenki felügyeleti joga, aki korábban ilyennel rendelkezett.⁸⁸ Az ítélet ellen a vér szerinti szülő nem fellebbezhet, csak ha a bíróság erre külön engedélyt ad, abban az esetben, ha jelentős változás történt a körülményeiben.⁸⁹ Az örökbefogadásról szóló igazolásért (*adoption certificate*), melyet a Központi Nyilvántartó (*General Register Office*) ad ki, fizetni kell tizenegy fontot, azt nem állítják ki automatikusan. Ez helyettesíti a gyermek eredeti születési anyakönyvi kivonatát, ebben már a gyermek új neve szerepel.⁹⁰

Amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy az örökbefogadás nem szolgálja a gyermek érdekét, akkor a kérelmet elutasítja, és a gyermeket hét napon belül vissza kell adni az örökbefogadást segítő ügynökség gondozásába, akik megpróbálnak a gyermek számára egy megfelelőbb örökbefogadót találni. A bíróság dönthet úgy is, hogy elutasítja az örökbefogadás iránti kérelmet, de átmenetileg – legfeljebb két évre – szülői felügyeleti

86 Thoburn, 2021, 20., 22. o.

87 Bainham, Gilmore, 2014, 645. o.

88 Ugyan szülője csak kettő lehet a gyerekeknek, de kettőnél többen is rendelkezhetnek szülői felügyeleti jogokkal, pl. akkor, ha egy leszbikus kapcsolatban született gyermek nem mesterséges úton, hanem természetesen fogant, a két anyán kívül az apának is lehet szülői felügyeleti joga, illetve ha a gyermeknek két apja van, az egyik lesz apaként feltüntetve az anyakönyvben, de a másiknak is lesz felügyeleti joga.

89 Parents may not oppose the adoption, unless permission for them to do so is granted by a court because there has been a substantial change in their circumstances. <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/if-your-child-is-being-adopted/> (2021. 12. 02.).

90 <https://www.gov.uk/child-adoption/applying-for-an-adoption-court-order> (2021. 11. 25.).

joggal ruházza fel az örökbe fogadni szándékozó személyt (*short term order*). Erre azért van szükség, hogy kiderüljön, alkalmas-e a jelölt a gyermek örökbefogadására. A bíróság a döntéséhez további feltételeket rendelhet, elrendelheti például, hogy a személy, aki jelenleg a gyermekről gondoskodik és majd szeretné örökbe fogadni, biztosítsa a kapcsolattartás jogát a vér szerinti szülővel, vagy hogy a gyermeket a saját vallási meggyőződésének megfelelő szellemben nevelje.⁹¹

Az örökbefogadás előkészítése viszonylag gyorsan lezajlik, nagyjából négy-hat hónap alatt, az ismerkedés és a próbagondozás összesen három hónap, a bíróság ítélete is legfeljebb három hónap alatt megszületik, tehát a folyamat egy éven belül lebonyolítható. Amennyiben az örökbefogadónak speciális elvárásai vannak, és nehezen találunk olyan gyermeket, aki ennek az elvárásnak megfelel, vagy nem tudnak a kiválasztott gyermekkel jól illeszkedni, akkor az örökbefogadás évekig is eltarthat. De az örökbefogadásra váró gyermekek oldalán sem jobbak a kilátások, a családjukból kiemelt, állami gondoskodásban élő gyermekek átlagosan 31 hónapot töltenek el gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél, mire örökbe fogadják őket.⁹² Nyilvánvalóan egyik sem szolgálja az érdeküket. A gyermekotthonban való nevelkedés károsan hat a gyermek személyiségfejlődésére, hiszen nincs lehetősége biztonságos kötődés kialakítására, de az is komoly megrázkódtatást okozhat a gyerekeknek, ha elszakítják nevelőszüleitől, akivel már szoros kötődést alakított ki.

7. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadás egy jogi aktus, melynek következtében az örökbe fogadó szülők megszerzik az örökbe fogadott gyermek felett a szülői felügyeleti jogokat. Az örökbe fogadott gyermeknek minden jogi kapcsolata megszűnik a vér szerinti szüleivel, és az örökbe fogadó család teljes jogú tagja lesz, akiknek jellemzően felveszi a vezetéknévét.

A vér szerinti szülők az örökbefogadás engedélyezésével elveszítik szülői felügyeleti jogaikat, de a bíróság dönthet úgy, hogy bizonyos mértékű *kapcsolattartási jogot biztosít számukra*. A személyes találkozások csak abban az esetben preferáltak, ha a gyermek már idősebb és ez szolgálja az érdekét. Kisebb gyermekek esetében a bíróság indirekt kapcsolattartást engedélyezhet, azaz az örökbefogadási ügynökségen keresztül,

⁹¹ <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

⁹² Holt, Kelly, 2015, 230. o.

levélben (*letter box*) tarthatnak egymással kapcsolatot.⁹³ Ezt minden esetben egyedileg, minden lényeges körülmény ismeretében, a gyermek legfőbb érdekét szem előtt tartva kell eldönteni. Általában abból indulnak ki, hogy a születési családdal való kapcsolattartás segíti a kötődéssel kapcsolatos nehézségek leküzdését, segít feldolgozni a szülőktől való elszakításból és a veszteségből eredő traumát, valamint hozzájárulhat a személyiség és az identitás egészséges fejlődéséhez.⁹⁴ Nem mindenki ért ezzel egyet. 2012-ben a kormány által készített zöld könyv (*Green Paper*) kifejezetten amellett foglalt állást, hogy a gyermek az örökbefogadást követően semmiféle kapcsolatba ne kerüljön eredeti családjával (*presumption of no contact*), ebből azonban nem lett végül törvényjavaslat, mert komoly ellenállást váltott ki, tekintettel arra, hogy a szakértők álláspontja szerint ellentétes a Gyermekjogi Egyezmény harmadik cikkével.⁹⁵

A kapcsolattartás engedélyezése iránti kérelmet az örökbefogadási eljárás alatt vagy azt követően is elő lehet terjeszteni. A kérelmet elsősorban az örökbefogadók és a vér szerinti szülők terjeszthetik elő, de – ha a gyermek érdeke ezt kívánja – bárki más is megteheti, aki korábban szoros érzelmi kapcsolatot ápolt a gyermekkel. A személyes kapcsolattartás iránti kérelmek előterjesztése nem túl gyakori, az indirekt módon megvalósuló érintkezést pedig jellemzően az örökbefogadás engedélyezésével egyidejűleg szabályozzák az ítéletben.⁹⁶

Az örökre fogadott gyermekek legtöbbször nagyon kíváncsiak a gyökereikre, ami nem azt jelenti, hogy fel kívánják velük venni a kapcsolatot, egyszerűen csak szeretnének választ kapni a kérdéseikre. 1975 óta lehetőségük van arra, hogy megtekintsék az eredeti születési anyakönyvi kivonatukat, valamint az örökbefogadási eljárás során keletkezett dokumentumokat, amennyiben elérték 18. életévüket (Skóciában 16 éves kortól).⁹⁷ A legtöbb megelégszenek ezen okmány tartalmának megismerésével – hiszen ezekből sok mindent megtudhatnak a szüleikről és azokról az okokról, ami miatt az örökbefogadásukra sor került –, de vannak, akik *szeretnék felkutatni eredeti családjukat*.⁹⁸ Ők különféle civil szervezetektől kaphatnak ehhez segítséget (*pl.: Adoption Search Reunion*).⁹⁹ A családjuk felkutatásához először ki kell kérniük a Központi Nyilvántartásból (*Registrar*

93 Broadhurst, 2017, 189. o.

94 Boyle, 2017, 22. o.

95 Boyle, 2017, 23. o.

96 Thoburn, 2021, 22. o.

97 Schedule 2 of the Adoption and Children Act.

98 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2021. 11. 27.).

99 <http://www.adoptionsearchreunion.org.uk/default.htm> (2021. 11. 28.). Működteti a British Association for Adoption and Fostering.

General, melynek két része van: *Adoption Contact Register*¹⁰⁰ és *Adopted Children Register*¹⁰¹), hogy melyik örökbefogadási ügynökség intézte az örökbefogadásukat, mert ők őrzik az adatokat. Az örökbe fogadott gyermek adatairól a vér szerinti szülők és családtagok is kérhetnek felvilágosítást, amennyiben a gyermek már nagykorú.¹⁰² Az adatokról nincsen egységes, központi nyilvántartás, így nekik is először fel kell deríteni, hogy melyik örökbefogadási ügynökség intézte az ügyet.¹⁰³ Mind az örökbe adott gyermek, mind a vér szerinti családtagok nyilatkozhatnak úgy, hogy nem kívánnak kapcsolatba lépni a másikkal, és a rájuk vonatkozó adatokat is csak az előzetes engedélyükkel lehet a kérelmezővel közölni. Az örökbe fogadott tehet olyan nyilatkozatot, hogy egyáltalán nem kíván még a hatósággal sem kapcsolatba lépni, ezt tiszteletben kell tartani. A regiszter tartalmazza minden olyan gyermek adatait, akit 1927. január 1. napja után fogadtak örökbe, de ezen adatok a természetes személyazonosító adatokra korlátozódnak, lényegében egy születési anyakönyvi kivonatot jelentenek. A 2005. december 30. napja után örökbe fogadott személyek esetében azonban – a 2002-es örökbefogadásról szóló törvény (*Adoption and Children Act 2002*) 56–65. § értelmében – sokkal szélesebb adatbázist kezelnek a hatóságok. A gyermek „aktája” – melyet legalább száz évig meg kell őrizni – a születési adatokon kívül számtalan információt tartalmaz, például minden olyan érdekesség, amit a vér szerinti szülők fontosnak tartottak elmondani a családjukkal kapcsolatban az örökbefogadási eljárás során, valamint az ekkor keletkezett dokumentumok, orvosi igazolások, vizsgálati eredmények.¹⁰⁴ Ezek védett adatnak minősülnek, harmadik személy számára csak kivételes esetben hozzáférhetők. Kivételes esetben, az örökbefogadási ügynökség keresete alapján a Legfelsőbb Bíróság (*High Court*) megtagadhatja az örökbefogadott számára az adatokhoz való hozzáférést, amennyiben annak megismérése számára rendkívül káros lenne.¹⁰⁵

Az utóbbi időben sok vér szerinti apa próbálja meg felvenni a kapcsolatot örökbe adott gyermekével. Hosszú időn keresztül az apáknak egyáltalán semmiféle szerepe nem volt az örökbefogadási eljárásban, senkiben fel sem merült, hogy számukra is veszteséget jelent, hogy örökre el kell válniuk a gyermeküktől.¹⁰⁶

100 1984 óta tartalmaz adatokat.

101 1975 óta tartalmaz adatokat.

102 Section 98 of the Adoption and Children Act 2002.

103 <http://www.adoptionsearchreunion.org.uk/professionals/legislation/> (2021. 12. 01.).

104 Azokra, akiket 2005. december 30. előtt fogadtak örökbe, egy másik törvény vonatkozik: Adoption Information and Intermediary Services (Pre-Commencement Adoptions) Regulations 2005.

105 Gheera, 2014, 8–9. o.

106 Clapton, 2019, 3. o.

8. Az örökbefogadás utánkövetése

Az örökbefogadás utánkövetése az Egyesült Királyságban nem kötelező, így az is megtörténhet, hogy az örökbefogadás engedélyezését követően a család teljesen kikerül a gyermekvédelmi szolgálat látóköréből, amennyiben nem tartanak igényt a támogatásra. A privát és állami örökbefogadást segítő szervezetek biztosítanak utánkövetést (*post adoption support services*),¹⁰⁷ addig, ameddig a családok azt igénylik, de vannak olyan nonprofit szervezetek is, akik kimondottan az örökbe fogadó családokat támogatják, esetmegbeszéléseket és egyéb rendezvényeket szerveznek, hogy támogassák egymást. Mellettük egyre több civil szerveződés jön létre, akik az örökbe adó szülők támogatására hivatottak (pl. NORCAP, ASFA).¹⁰⁸ Ezek a szervezetek alulról szerveződtek, jellemzően olyan örökbe fogadó szülők hozták létre őket, akik számos nehézséggel szembesültek az örökbe fogadott gyermek nevelése során, és úgy érezték, hogy senkitől nem kapnak ehhez támogatást vagy segítséget.

Az örökbe fogadó szülőket segíti az örökbefogadók támogató alapítvány (*Adoption Support Fund*), mely többek között állja az örökbefogadó és az örökbefogadott pszichoterápiájának költségét.¹⁰⁹ Felkészítő tréningeket tartanak és tanácsokat adnak annak érdekében, hogy az örökbefogadók meg tudjanak küzdeni a gyermeknevelés nehézségeivel, hiszen az örökbe fogadott gyermekek jellemzően komoly mentális problémákkal rendelkeznek. Gyermekenként évente 5000 font folyósítható pszichoterápiára, 2500 font szakorvosi véleményre. Amennyiben a gyermek orvosi kezelésének költsége ezt meghaladja, 30 000 font értékhatárig kérhet további támogatást a helyi önkormányzattól.¹¹⁰

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

Az örökbefogadás felbonthatatlan, de előfordulhat, hogy a gyermek nagyon durva magatartása miatt, vagy mert a szülők nem bánnak vele megfelelően, esetleg veszélyeztetik (ez elvileg nem történhet meg, mert az örökbefogadást nagyon alapos előkészítés előzi meg), a hatóság kiemeli a családból. Ezzel az örökbefogadás nem szűnik meg, a szülők státusza megmarad, de a gyermek nevelőszülőkhöz vagy intézménybe

107 <https://www.first4adoption.org.uk/adoption-support/support-services-advice/#> (2021. 11. 25.).

108 <https://www.pac-uk.org/family-action-now-holds-the-norcap-contact-register/> (2022. 03. 20.).

109 <https://www.first4adoption.org.uk/adoption-support/financial-support/adoption-support-fund/> (2021. 11. 25.).

110 <https://www.first4adoption.org.uk/adoption-support/financial-support/adoption-support-fund/> (2021. 11. 25.).

kerül. Amennyiben megállapításra kerül, hogy az örökbe fogadó szülők alkalmatlanok a gyermek nevelésére, a gyermeket ugyanúgy védelembe veszik és kiemelik a családjából, mint a vér szerinti szülők esetében. Így megszűnik a szülők felügyeleti joga. Ha a gyermeket egy másik család ezt követően örökbe fogadja, akkor az újabb örökbefogadást engedélyező bírósági határozat következtében hatálytalanná válik az első. Amennyiben újabb örökbefogadásra nem kerül sor, a szülők státusza nem változik, de a gyermek nagykorúságáig az állami rendszerben marad, azaz nevelőszülőknél vagy gyermekotthonban nevelkedik tovább.¹¹¹

Az örökbefogadás során létrejött jogi kötelék, rokoni kapcsolat hivatalos felbontására nincs lehetőség, ettől függetlenül a szülő-gyermek kapcsolat megromlása – melynek következtében a családi kapcsolat fenntarthatatlanná válik – bármikor bekövetkezhet (*adoption disruption, breakdown*). A kérdés kutatása nehezen kivitelezhető, mert a szakirodalom sem használja következetesen az idevágó fogalmakat. Nem mindegy ugyanis, hogy a kapcsolat megromlására az örökbefogadás engedélyezését megelőzően (*pre adoption order*) vagy azt követően (*post adoption order*) kerül sor. Sok esetben a kettőt egy kalap alá veszik és együttesen kezelik, így a fellelhető statisztikai adatok meglehetősen megtévesztőek. Az előbbi esetekről viszonylag megbízható adatokkal rendelkezünk, de ezeket lényegében nem tekinthetjük az örökbefogadás felbontásának, hiszen az örökbefogadás engedélyezése nem történt meg. Ilyen esetekben arról van szó, hogy a reménybeli szülő és az örökbefogadásra váró gyermek között a próbagondozás során nem alakult ki az a fajta szimpátia és kötődés, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy valódi, boldog családként élhessenek együtt. Az utóbbi esetről azért nem állnak rendelkezésre megbízható adatok, mert sok esetben nem jutnak a hatóságok tudomására, valamint nincsen egy egységes adatbázis, ahol a nem hivatalosan felbomlott örökbefogadásokat nyilvántartanák.¹¹²

Amennyiben a szülők úgy érzik, hogy nem tudnak megbirkózni a gyermeknevelés nehézségeivel és az a veszély fenyeget, hogy az örökbefogadás nem képes társadalmi rendeltetésének betöltésére, a gyermekvédelmi szolgálathoz fordulhatnak segítségért. A szolgálat munkatársai pszichológiai támogatást, közvetítői szolgáltatást és lelki segítséget nyújthatnak a szülőknek és a gyermeknek. Ha a szülők segítséget kérnek, a hatóság kétféle módon avatkozhat be. Különböző szolgáltatásokkal segítik a helyzet megoldását, vagy – ha a szülők ezt kérik, illetve a szakemberek úgy ítélik meg, hogy ez szolgálja leginkább a gyermek érdekét – kiemelik a gyermeket a családból. Egy 2018-ban készült kutatás eredményei azt mutatják, hogy a következő esetekben jelentősen megnő

111 Selwyn et al., 2014, 19. o.

112 Selwyn et al., 2014, 19–21. o.

az örökbefogadás felbomlásának veszélye: a gyermeket idősebb életkorban emelték ki a családból, amíg állami gondoskodásban élt, gyakran változott a nevelőszülők személye, négy évnél idősebb volt, mikor örökbe fogadták, a családból való kiemelés és az örökbefogadás között hosszabb idő telt el, a gyermek jelenleg tinédzserkorú, az örökbe fogadó szülők nem kaptak kellő támogatást, információkat és magyarázatot az örökbefogadási eljárás során és azt követően, a gyermek agresszív, durva magatartást tanúsít a szüleivel szemben. Tovább növeli a felbomlás esélyét, ha a szülők az örökbefogadási eljárás során nem voltak őszinték, nem vallották be, hogy párkapcsolati problémáik vannak, hogy meddőségi kezelés alatt állnak, illetve ha még nem dolgozták fel a korábban elszenvedett vetélést.¹¹³ Ezért nagyon fontos az örökbefogadás megfelelő előkészítése, valamint az utánkövetés, azonban egyik sem kötelező, így csak a szülők józan ítélőképességében bízhatunk, hogy igénybe veszik ezeket a szolgáltatásokat.

113 Dikken, Roach, 2018, 9–13. o.

Irodalomjegyzék

- Anthony, R. E., Paine, A. L., Shelton, K. H. (2019) 'Adverse Childhood experiences of children adopted from care: The importance of adoptive parental warmth for future child adjustment', *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(12). doi: 10.3390/ijerph16122212
- Bainham, A., Gilmore, S. (2015) 'The English Children and Families Act 2014', *Victoria University of Wellington Law Review*, 46(3). <https://doi.org/10.26686/vuwlr.v46i3.4910>
- Boyle, C. (2015) 'What is the impact of birth family contact on children in adoption and long term foster care? – A Systematic review', *Child and Family Social Work*, 2017/22. Doi: 10.1111/cfs.12236
- Broadhurst, K. (2017) 'State Intervention in Family Life in England. Safeguarding children through proceedings and adoption' in: Burns, K., Pösö, T., Skivenes, M. (eds.) *Child welfare removals by the state. A cross country analysis of decision making systems*, Oxford University Press.
- Clapton, G. (2019) 'Against all odds? Birth Fathers and enduring Thoughts of the child lost to adoption', *Genealogy*, 2019/13.
- Dibben, E., Roach, R. (2018) *Managing Adoption Breakdown*. [Online] <https://www.communitycarelive.co.uk/media/7815/managing-adoption-dis.pdf>
- Gheera, M. (2014) *Past adoption practices and disclosure of adoption information*. Social Policy Section, Library of House of Commons, SN/SP/6379.
- Hawkins, A. et al. (2007) 'The experience of adoption. A study of intercountry and domestic adoption from the child's point of view', *Adoption and Fostering*, 2007/4.
- Heenan, A. (2015) 'Step-parent adoption and proportionality', *Journal of Social Welfare and Family Law*, 37(2). <http://dx.doi.org/10.1080/09649069.2015.1028158>
- Holt, K., Kelly, N. (2015) 'When adoption without adoption consent breaches human rights: implication Re B-S (children) 2013 EWCA Civ 963 on decision making permanency planning for children', *Journal of Social Welfare and Family Law*, 37(2). <http://dx.doi.org/10.1080/09649069.2015.1028156>
- Selwyn, J. et al. (2014) *Beyond the Adoption Order: challenges, interventions and adoption disruption*. University of Bristol School for Policy Studies Hadley Centre for Adoption and Foster Care Studies. [Online]. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/301889/Final_Report_-_3rd_April_2014v2.pdf (2021. 11. 29.)
- Slothnielsen, J., Slothnielsen, R. (2020) 'Mothers and others: transgender birth, birth registration and the rights of the child, with focus on the United Kingdom and South Africa', *International Journal of Discrimination and the Law*, 2020/4.

- Stevens, C. et al. (2020) 'Rethinking child protection and adoption: achieving social justice in practice', *Critical and Radical Social Work*, 8(1). <https://doi.org/10.1332/204986019X15663821773868>
- Summerskill, B. A Guide for gay dads. [Online] https://www.stonewall.org.uk/system/files/A_Guide_for_Gay_Dads__1_.pdf
- Thoburn, J. (2021) 'Adoption from care in England: learning from experience' in Pösö, T., Skivenes, M., Thoburn, J. (eds.) *Adoption from Care – International Perspectives on Children's Rights. Family Preservation and State Intervention*. Bristol University Press.